

El jaciment tartessi de Setefilla (Sevilla)

M. EUGÈNIA AUBERT SEMMLER

Per a determinar les causes d'un assentament prehistòric, n'hi ha prou amb determinar les possibilitats econòmiques que ofereix l'entorn on es troba enclavat el jaciment en estudi. I la zona geogràfica on es troba el jaciment de Setefilla ofereix sense cap dubte tots els avantatges que poden afavorir una ocupació humana de caràcter permanent. El jaciment, situat 10 quilòmetres al nord-est de Lora del Río, a la part centre-septentrional de la província de Sevilla i al marge dret del Guadalquivir, es troba en una zona de transició geogràfica entre el límit meridional dels últims contraforts de la Sierra Morena i la vall del Guadalquivir. El lloc gaudeix, per tant, d'un doble avantatge per a l'obtenció de riquesa: les possibilitats minero-ramaderes de la serra i el potencial agrícola de les fèrtils terrasses d'alluvió de la vall.

La zona de Setefilla es caracteritza per un relleu de marges que baixen fins a la vall, entre els quals destaca precisament la Mesa de Setefilla, un turó escarpat i de gran extensió, amb una alçada de 200 m sobre el nivell del mar. És pràcticament inaccessible des del pla, i des d'ell es veu una gran panoràmica de la vall del Guadalquivir, i el turó controla la confluència de diversos passos de ramat que condueixen a l'interior de la Sierra Morena. Cal afegir a tot això l'existència d'un pou d'aigua dalt de tot del turó, la presència d'antigues mines de coure, plom, zinc, plata i ferro a la vora i tindrem la justificació de la presència humana en aquest lloc amb caràcter permanent durant més d'un mil·lenni.

LES EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES

El jaciment està format per dues zones arqueològiques: la Mesa de Setefilla, de què ja hem parlat, on va estar situada l'àrea principal del poblat, i la necròpolis de túmuls, situada al peu del turó i allunyada

d'aquest poc més d'1 km en direcció sud-oest. El jaciment arqueològic és conegut, sobretot, per la necròpolis, descoberta per Bonsor a començaments de segle i excavada per Thouvenot en 1926-27. Aquests autors classificaren les sepultures com a ibèriques. Fa poc, les primeres campanyes d'excavacions s'han centrat precisament en aquesta necròpolis on s'han pogut estudiar de manera completa, en 1973-1975, dos túmuls funeraris, l'A i el B, situats al nord de la necròpolis.

Des del 1975 s'ha iniciat l'excavació del poblat, situat com ja s'ha dit a la Mesa de Setefilla. És un vast altiplà rocós, que té a la part central l'ermita que ha donat nom a la regió, i en la qual es troben vestigis prehistòrics sota nivell d'ocupació medieval en tota l'extensió del promontori. Amb tot, és a la zona septentrional de la Mesa i sota les runes d'un castell medieval on hem pogut documentar una més gran acumulació de dipòsits deguda a un potent emplenament de nivells arqueològics, que arriba als 8 m d'alçada. És en aquest «Tell» artificial on es practicaren excavacions el 1976 i el 1979.

Fins ara s'han dut a terme tres grans talls estratigràfics al promontori del castell, i també alguns sondeigs a d'altres zones més meridionals de la Mesa de Setefilla. Els resultats han estat satisfactoris i alguns ens han sorprès. De tots els talls realitzats, el més important és, sense cap dubte, l'anomenat Tall 3 de la campanya de 1979. En aquest es va arribar a la roca verge a una mica més de 7 m de profunditat de la superfície i va proporcionar 13 estrats superposats d'habitació pre-romana. És, sobretot, en funció de la informació obtinguda en aquest tall i de les dades complementàries extretes dels altres talls i de l'àrea de la necròpolis, que s'ha pogut establir una primera seqüència de fases culturals a Setefilla, que abraça un període comprès entre el 1600 a.C. i el 400 a.C. Si bé l'última paraula la tindrà una excavació en extensió de l'assentament, ja estem en condicions de formular una història provisional del que va ocórrer en el jaciment durant aquest període de temps, prenent com a referència principal la ceràmica i els sistemes arquitectònics, que ens donen la pauta dels canvis, avançaments i regressions que va haver-hi durant aquesta llarga evolució cultural.

EL PRIMER ASSENTAMENT HUMÀ DURANT L'EDAT DEL BRONZE

A mitjans del 2on mil·lenni a.C. apareix a la Mesa de Setefilla una primera població portadora d'una cultura del Bronze Ple que, segons sembla, s'estableix exclusivament al promontori del castell. Després d'aixecar un complex de cabanes (estrat XV), aquesta comunitat assolirà un gran desenvolupament i aixecarà poc temps després edificacions rectangulars de pedra i fang a la mateixa zona (estrat XIV) i, probablement, una fortificació amb bastions, de la qual hem localitzat una part a l'àrea dels talls 1 i 2. Aquest primer assentament humà té lloc a la mateixa època

en què s'inicia al sud de Portugal i Huelva l'anomenat Bronze del Sud-oest i a la que es desenvolupa en el sud-est, l'etapa més avançada de la Cultura de l'Argar. A l'àrea del Tall 3 aquest primer assentament acaba amb un violent incendi, que el carboni 14 situa cap al 1570 a.C. Amb tot, hi ha després una ràpida reconstrucció dels habitatges, que ha estat datada pel carboni 14 el 1520 a.C., i continua l'ocupació humana durant llarg temps (estrat XIII).

L'interès de la troballa d'aquests primers estrats d'habitació a Setefilla rau en el fet que per primera vegada es demostra l'existència d'una autèntica cultura del Bronze Ple al Baix Guadalquivir, àrea on, per manca de troballes d'aquest tipus, es pretenia perllongar el Vas Campaniforme fins gairebé el Bronze Final i se la qualificava de zona conservadora, arcaïtzant i endarrerida a mitjans del 2on mil·lenni a.C. A la novetat de tot això, s'hi han d'afegir dos fets no menys importants: a) la ceràmica i les restes materials d'aquest primer assentament a Setefilla es caracteritzen per l'extraordinària qualitat i per la tipologia uniforme i elaborada, cosa que significa que aquesta cultura ja estava formada quan aquesta població s'estableix a Setefilla cap al 1600 a.C.; b) els elements de cultura material que defineixen aquest horitzó, encara que presenten influència de l'Argar i del Sud-oest, són bàsicament locals; es tracta d'elements que assenyalen una filiació al Calcolític de la Baixa Andalusia, i alhora anuncien trets característics del Bronze Final tartessi. No es tracta, per tant, d'una cultura intrusiva al Baix Guadalquivir.

Són característics d'aquest horitzó cultural els petits bols semiesfèrics de superfície brunyida de color castany o negre brillant, semblants als que trobem a les necròpolis de cistes contemporànies de Huelva i Sevilla; els vasos globulars de boca estreta i volts rectes, típics també de les cistes de Huelva i finalment les cassoles carenades. Amb tot, entre tots els productes artesanals d'aquest horitzó cultural sobresurten alguns elements que ens demostren que en una època primerenca es gesten els trets d'allò que definirà més tard la cultura tartèssia andalusa. Ens referim, concretament, a les tres produccions típiques de l'artesanat tartessi del 1er mil·lenni a.C., és a dir, el suport en forma de rodet, la ceràmica pintada i la ceràmica amb decoració brunyida, anomenada fins fa poc temps erròniament de «retícula brunyida». L'única diferència que existeix amb la ceràmica tartèssia clàssica és que els fragments amb decoració brunyida del Bronze Ple presenten aquesta tècnica decorativa sobre una superfície també brunyida, tècnica que era desconeguda el 1er mil·lenni a.C. Tenim, doncs, pels volts del 1600 a.C. els prototipus de tres elements més característics de la ceràmica del Bronze Final local i amb això, un nexa d'unió amb formes i tècniques ja embrionàries a la Baixa Andalusia en el concepcional de continuïtat dintre d'un procés cultural local i intern relacionat, probablement, amb una mateixa població. En aquest sentit ens hauríem de plantejar la qüestió de si la cultura tartèssia del Bronze Final i del Ferro Antic no és més que la culminació final d'un

llarg desenvolupament intern iniciat al Baix Guadalquivir en temps molt llunyà.

La troballa més espectacular realitzada als estrats més profunds de la Mesa de Setefilla l'ha constituït, amb tot, el d'una sepultura d'aparença col·lectiva trobada sota el terra del nivell XIV de l'incendi del Tall 3. Es tracta d'una fossa d'inhumació, que va aparèixer recoberta per petites pedres i que contenia, almenys, quatre enterraments, dels quals només hem pogut recuperar dos relativament complets, ja que la resta va quedar fora de l'àrea d'excavació. Tots els individus enterrats eren de sexe masculí, de 35, 25, 20 i 19 anys d'edat respectivament, de complexió forta i raça mediterrània; a més a més, el tipus de sepultura ens suggereix la pràctica d'enterraments a l'interior del poblat, característica del Bronze argàric. Dels dos inhumats recuperats, l'un va aparèixer superposat a l'altre, el superior amb el cos estès cara enlaire i amb un atuell de ceràmica al costat del cap, i el segon amb les cames doblegades i recolzat sobre un costat, on havien deixat un punyal i una espasa. Una alabarda va aparèixer en relació amb el tercer esquelet, que va quedar fora de l'àrea d'excavació. Les tres armes anomenades són de coure arsenicat i sobresurten per la seva alta qualitat tècnica, cosa que vol dir, segons sembla per les anàlisis realitzades, una avançada metallúrgica local emparentada amb la del focus metallúrgic atlàntic i de l'Argar i, al mateix temps, independent d'elles.

Evidentment, la presència d'una fortificació de pedra en aquest període i la troballa en una sepultura d'una espasa i d'una alabarda, que constitueixen símbols de prestigi a les societats del Bronze, desvetllen l'existència a Setefilla d'una organització social complexa, on ja sobresurten uns personatges o caps que tenen una posició socialment privilegiada.

Pel que fa a l'estructura econòmica d'aquesta població, l'estudi de la fauna ens descobreix una gran base de ramaderia, on predominen per igual la cabra, l'ovella, el bou i el porc, i tant les armes com la presència d'escòries en el poblat ens suggereixen una gran explotació de les riqueses mineres de l'interior de la terra, sobretot del coure. Per altra banda, l'anàlisi de la fauna salvatge ens demostra no només l'existència d'un paisatge espès al voltant, sinó que aquestes gents es varen dedicar a la caça del cérvol, del porc senglar, de la llebre i del conill.

EL POBLAT DEL BRONZE FINAL

No sabem quant de temps va durar l'assentament del Bronze Mitjà, que suposem llarg, i l'excavació del Tall 3 ens demostra que després de la reconstrucció dels habitatges que va seguir a l'incendi del 1570 a.C., es produeix a la zona un parèntesi cultural unit a una certa regressió en els sistemes arquitectònics d'assentament. Hem datat aquesta etapa de transició (estrat XIII) en un Bronze Antic (1300/1200-900 a.C.), en què

no sembla haver-hi hagut interrupció a l'ocupació humana de la Mesa de Setefilla, però sí un retrocés en alguns aspectes. El contrast més gran es dóna a les cases que, a jutjar pels vestigis trobats, són formades per barraques de tàpia i material orgànic.

La característica principal d'aquest període és l'heterogeneïtat de la producció artesanal, pròpia d'una fase de transició. Així, gran part de les formes ceràmiques d'aquest període constitueixen una herència del Bronze Mitjà local, mentre que la resta anuncia la producció característica del Bronze Final ple del món tartessi, fase coneguda com la «fàcies de Carambolo». Persisteixen en aquesta etapa les mateixes formes ceràmiques que en la fase precedent, i alhora s'inicien els grans vasos bicònics i les típiques cassoles de carena alta amb decoració brunyida sobre l'interior mate de la cultura tartèssia. Són peces de grandària i d'extraordinària qualitat i es pot dir que amb elles s'inicia un estil decoratiu i tècnic que caracteritzarà la ceràmica tartèssia fins a l'època ibèrica. Un tipus exclusiu d'aquesta fase antiga del Bronze Final el formen petits recipients globulars amb decoració brunyida negra a l'exterior formant petites franges que alternen amb d'altres vermelles pintades i dels quals només coneixem paral·lels al Baix Alentejo portugués al voltant de l'any 1000 a.C.

D'aquesta etapa de transició, encara mal definida al Baix Guadalquivir, gairebé no sabem res de les activitats econòmiques del poblat de Setefilla. No hi ha vestigis de metallúrgia i només ens consta que aquesta comunitat practica la ramaderia d'ovicàrrids i bòvids i habita en cabanes trencadisses, que estan escampades pel volt del pujol. De tot això s'infeireix un canvi al model d'assentament, més escampat, que contrasta amb el del període anterior, en què la població estava aplegada a la zona de l'acròpolis amb una finalitat probablement defensiva.

Segueix a aquesta fase el Bronze Final Recent, període ben conegut a la Baixa Andalusia i que correspon al moment més antic d'ocupació d'importants poblats, com els de Carambolo i de Cabeza de San Pedro, a Huelva. D'aquest horitzó datat al 900-750 a.C., en coneixem a la Mesa de Setefilla vestigis d'habitació en cabanes (estrats XII b i XII a). En la producció artesanal s'observa una desaparició gradual dels elements de tradició del 2on mil·lenni, alhora que arrela definitivament la ceràmica tartèssia pròpiament dita (cassoles de decoració brunyida, suports, ceràmica pseudo-excisa, etc.) que es presenta aquí amb una qualitat comparable a les del Carambolo Bajo i Cabeza de San Pedro I.

Aquest horitzó és per a la comunitat de Setefilla un gran retorn a les activitats metal·lúrgiques després del parèntesi anterior i es documenten ara troballes de toveres, grèsols, masses de miner i escòries de coure, que palesen un gran desenvolupament de les activitats tradicionals del poblat. De les etapes precedents, el Bronze Final Recent hereta una economia ramadera semblant a la del Bronze Mitjà.

Per tot això, no dubtem a considerar el Bronze Ple i el Bronze Final de Setefilla com a períodes clau per a comprendre la gènesi i l'assoliment

del desenvolupament de l'Orientalitzant tartessi posterior, ja que aquest hereta d'aquests dos períodes totes les seves estructures econòmiques i culturals. El Bronze Final es presenta a Setefilla amb característiques locals pròpies i sobretot amb una visible continuïtat de característiques culturals en relació amb el 2on mil·lenni a.C. I també és durant aquest Bronze Final quan s'elaboren totes les tendències que predominaran a l'etapa de brillantor de la cultura tartèssia, l'Orientalitzant, que s'hauria de definir com un brillant epíleg de tot aquest llarg procés cultural local.

Per desgràcia, no disposem de dades sobre l'organització social d'un període tan decisiu com és el comprès entre el 1200 i el 750 a.C. Falten les necròpolis a la zona de Setefilla, fet que ens sorprèn, perquè constitueix un fenomen que afecta tota la Baixa Andalusia durant el Bronze Final. Només podem suggerir que la continuïtat i estabilitat d'aquesta població al mateix lloc durant tant de temps ens desvetlla formes de subsistència plenament garantides i un equilibri entre població i disponibilitat de recursos. Les troballes arqueològiques ens desvetllen, a més, una població poc densa i probablement, amb formes d'organització social relativament senzilles.

L'ORIENTALITZANT I LA NECRÒPOLIS DE TÚMULS

El període Orientalitzant, que datem entre el 700-550 a.C., correspon a Setefilla al moment de major desenvolupament arquitectònic, artesà, econòmic, social i demogràfic de la comunitat local (estrats XI-VII). El fenomen més evident des del punt de vista arqueològic és la radical transformació en els sistemes de construcció. Les cases són ara de planta rectangular, amb sòcol de pedra i parets de tova, i els sòls de les habitacions d'argila trepitjada o de palets, són regulars, i moltes parets internes dels edificis tenen la façana pintada o arrebossada de color blanc, vermell o groc. Els sistemes arquitectònics adquireixen, d'aquesta manera, una aparença general d'un cert luxe, que reflecteix la prosperitat econòmica assolida pels habitants d'aquest lloc. Per altra banda, el caràcter d'alguna de les construccions d'aquest període fa pensar que durant l'Orientalitzant, l'àrea septentrional de la Mesa de Setefilla va poder estar destinada a acròpolis o a contenir edificis públics, mentres que la zona d'habitatges es trobava al pla meridional del turó.

Els vestigis de cases i d'activitats humanes durant aquest període es documenten a tota la superfície de la Mesa de Setefilla i també a la dels turons veïns, cosa que presuposa un gran creixement demogràfic en aquesta zona a partir del segle VII a.C. S'observa també una gran activitat metallúrgica al jaciment, segons sembla per la troballa de nombroses escòries de fundició, gresols i toveres i es comprova per primera vegada l'existència de la metallúrgia del ferro. Sense cap dubte, durant aquest període hi ha una producció local de manufactures de bronze i de ferro

(fibules, sivelles per a cinturó, recipients, etc.) que trobem entre els aixovars funeraris de la necròpolis.

Una altra innovació tecnològica la constitueix la introducció del torn de terrissaire, associat a la importació de ceràmiques fenícies en aquesta zona. Amb tot, la ceràmica de tradició local, feta a mà, durarà molt de temps a Setefilla. És característica general de la ceràmica local feta a mà una visible decadència en el tractament i les tècniques de cocció dels vasos de tradició del Bronze Final, com la típica cassola de decoració brunyida, així com la desaparició de la ceràmica feta a mà pintada. S'ha d'admetre, doncs, que la ceràmica tartèssia de millor qualitat, desapareix al Bronze Final.

S'adverteix, però, que davant d'aquestes innovacions tecnològiques i de l'adopció de formes de vida més sofisticades, com a resultat de la influència fenícia, el fons cultural romà eminentment local i profundament arrelat en les tradicions de l'Edat del Bronze, tradicions que fins i tot es detectaran encara a l'època ibèrica. La influència fenícia va provocar a Setefilla un canvi d'«estil» sense que les formes econòmiques i fins i tot socials se'n ressentissin gaire. Així, per exemple, s'ha dit diverses vegades que és durant l'Orientalitzant quan apareixen els poderosos règuls tartessis, el poder dels quals es veu afavorit pels beneficis obtinguts del comerç de metalls. I amb tot, hem vist que a Setefilla aquestes èlites socials, enterrades amb les seves espases i alabardes, ja hi són presents en el 2on mil·lenni a.C. La diferència és que durant els segles VII i VI a.C., aquests caps tartessis mostren una més gran ostentació de riquesa i de símbols de prestigi als seus sepulcres, com a resultat d'un procés de concentració de poder iniciat al sud-oest hispànic molt abans de la colonització fenícia. I aquesta ostentació de riquesa individual és especialment significativa al final de l'Orientalitzant, al voltant del 600 a.C., època en què es daten les tombes més espectaculars de Setefilla.

Efectivament, durant el període Orientalitzant sembla iniciar-se la gran necròpolis de túmuls situada al peu de la Mesa de Setefilla. Les troballes arqueològiques realitzades allí ens demostren que durant aquesta fase l'organització social de la comunitat local tendeix a una articulació complexa, ja que els sistemes funeraris estudiats reflecteixen una estructura basada en grups familiars o clans que, al nostre judici, pot constituir una herència de l'Edat del Bronze. La recent excavació dels túmuls A i B de la necròpolis ens manifesta que aquests túmuls no són més que «cercles funeraris» d'incineració. Cada un d'ells consisteix en una àrea circular primitiva, formada per un túmul poc aixecat, on s'han anat dipositant al llarg d'una o més generacions, les restes calcinades dels membres del grup, col·locats dins d'urnes cineràries i aquestes dipositades en fosses. Les cendres es separaven i es disposaven en un lloc a part. Cada urna està acompanyada per l'aixovar personal del difunt: fibules de doble ressort, sivelles de cinturó, anells, navalles, etc., i també per plats d'ofrenes que contenien restes de carn, i fins i tot de peix.

En el túmul A es varen identificar 45 incineracions d'aquest tipus i en el B, 33. Dues sepultures homogènies i que foren una mena de pan-teons familiars, que ens parlen de grups socials igualitaris formats per homes, dones i nens. Amb tot, alguns cops i per circumstàncies difícils d'explicar, aquests cercles es tancaven, es delimitaven de vegades mitjançant grans lloses de pedra clavades, alguna d'elles decorada i tot el conjunt es recobria amb un segon i definitiu túmul de terra, que era més elevat i visible al damunt del terreny. Si jutgem per l'excavació del gran túmul A de 1973 i per les dades que ens han arribat de l'excavació del túmul H el 1926, s'infereix que d'algun d'aquests clans o grups familiars podia brollar un cap o membre privilegiat del grup social, que concentrava tot el poder al seu voltant. D'aquesta manera, en el túmul A, vam poder comprovar que abans d'aixecar-se el túmul sobre les incineracions de base, s'hi havia construït una cambra funerària de pedra, imitant la forma d'un habitatge, amb la seva porta d'accés, que indubtablement estava destinada a un personatge destacat del grup i de la comunitat tartèssia local. La cambra estava violada, però la grandesa del poder assolit per aquests caps de família es dedueix del mateix túmul A, que assolía un diàmetre màxim de 30 m. I una idea de la riquesa acumulada d'aquests prínceps ens la dóna l'aixovar descobert a la cambra funerària del túmul H, avui extraviat, compost per objectes d'ambre, or, plata i ivori.

Sembla evident, doncs, que tot el prestigi social de què gaudiren aquests caps tartessis de Setefilla, enriquits sens cap dubte pel comerç de metalls, l'explotació dels quals controlaven ells mateixos, es va manifestar durant els segles VII i VI a.C. en formes externes d'ostentació a les seves sepultures, que en certa manera intenten imitar l'estil funerari de les tombes fenícies més sofisticades de tota la zona de costa de l'Estret. La riquesa ramadera de la població devia contribuir també a aquest desenvolupament social. Per la resta, destaca l'absència total d'armament a les sepultures orientalizants de Setefilla, cosa que tradueix les condicions pacífiques en què va desenvolupar aquesta etapa a la regió.

LA TRANSICIÓ CAP AL PERÍODE IBÈRIC

A finals de l'Orientalitzant, durant el segle VI a.C., s'adverteix a Setefilla una regressió encara més pronunciada cap a la producció artesana de tradició local, que coincideix amb la definitiva generalització de la ceràmica feta a torn de fabricació indígena, que imita les formes i tècniques fenícies (vasos d'engalba o *engobe* vermell, decoració pintada bícroma, etcètera). La ceràmica i les troballes d'aquest període de transició (estrats VI-V) són heterogènies i en general de poc interès cultural. Tot això és propi d'una etapa d'exhauriment de les formes culturals tradicionals i de transició on, amb tot, persisteixen moltes de les característiques de

l'Orientalitzant. És de destacar a l'àrea septentrional del poblat la troballa d'una esplèndida construcció de carreus, datada al volt del 500 a.C., les tècniques arquitectòniques de la qual ens suggereixen un canvi en el tipus de relacions i influències de la zona, ja que ens recorden els sistemes de construcció del món clàssic mediterrani.

El pas de la cultura ibèrica a Setefilla és singular. El procés d'iberització en el jaciment se'ns presenta d'una manera relativament ràpida i es manifesta a través d'un canvi gairebé bruscat en la producció de ceràmica local i en l'aparició de tots els elements culturals propis de la fàcies ibèrica andalusa o turdetana del segle v a.C. Durant aquesta última etapa de la vida del poblat (estrats IV-III) apareix i es generalitza amb rapidesa la típica ceràmica oxidant de pastes fines i compactes del món turdetà, unit a la definitiva desaparició de la ceràmica feta a mà de tradició prehistòrica. Els sistemes de construcció són, amb tot, semblants als del període Orientalitzant i totes les troballes en conjunt deixen veure un nou i últim ressorgiment econòmic del poblat, l'extensió del qual és encara considerable.

Dues novetats caracteritzen el període; per una banda, s'acaba la construcció de túmuls a la necròpolis i apareixen sepultures d'incineració aïllades i, en general, properes als volts dels grans monuments funeraris del període anterior. Per altra banda, es comprova un canvi significatiu a l'economia ramadera de la població, en dominar per primer cop la ramaderia major sobre el pastoreig de cabres i ovelles que, des del 2on mil·lenni a.C., havien demostrat una equivalència quasi perfecta. Entre els animals domèstics, documentem per primera vegada la presència del gat i del cavall.

Tot sembla indicar un canvi en les relacions econòmiques de la comunitat de Setefilla, però en desconeixem les causes concretes. De fet, ens trobem que en ple desenvolupament, l'assentament de Setefilla és abandonat de sobte als volts de l'any 400 a.C., i no es torna a habitar el promontori fins a l'època medieval. Això contrasta amb la majoria dels poblats sevillans, l'ocupació dels quals perdura sense interrupció fins a l'època romana.

De totes maneres, la presència ininterrompuda de població tartèssia en un mateix lloc durant un període de temps tan llarg, en què s'alternen grans desenvolupaments i retrocessos culturals i demogràfics i sense que s'hi hagin pogut detectar canvis radicals, trencaments o intrusions de població nova, no deixa de ser un cas excepcional d'adaptació eficaç al medi.